

بررسی میزان گرایش به تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری و مامایی و ارتباط آن با وضعیت تحصیلی آنان

حسین رنجبر^۱، حبیب... اسماعیلی^۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۸۵/۸/۱۵

تاریخ دریافت مقاله: ۸۵/۷/۱۱

فصلنامه دانشکده پرستاری و مامایی
سال چهارم، شماره اول، بهار ۱۳۸۵

چکیده

مقدمه: تفکر انتقادی یکی از ضروریات جوامع امروزی است. این نوع تفکر لازمه کار پرستاری است و برای آن که پرستاران و دانشجویان این رشته، افرادی ماهر و کار آمد باشند، برخورداری از توانایی تفکر انتقادی بسیار ضروری است. لذا این مطالعه با هدف بررسی میزان گرایش به تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری و مامایی و ارتباط آن با وضعیت تحصیلی آنان انجام گردیده است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش یک مطالعه توصیفی همبستگی است که بر روی ۸۱ نفر از دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی تربت حیدریه به روش نمونه‌گیری آسان انجام شده است. گردآوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه انجام گردیده و نتایج حاصله با کمک نرم افزار آماری SPSS و با استفاده از آزمونهای آنالیز واریانس یک طرفه، ضریب همبستگی پیرسون، t-student و مدل خطی عمومی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

نتایج: نتایج بین میانگین نمره گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان و نیم سالهای مختلف تحصیلی آنان تفاوت معنی‌داری نشان داد. اما بین میزان گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان با سن، معدل نیم سال قبل و معدل دیپلم آنان ارتباط معنی‌داری دیده نشد.

بحث و نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های این پژوهش به نظر می‌رسد تفکر انتقادی به عنوان یک بعد اساسی در آموزش پرستاری در طی مراحل تحصیلی دانشجویان، آن گونه که لازم است مورد توجه نظام آموزشی قرار نمی‌گیرد بنابراین لازم است با اصلاح الگوهای آموزشی به این امر مهم توجه گردد.
واژه‌های کلیدی: تفکر انتقادی، دانشجویان پرستاری، وضعیت تحصیلی

فصلنامه دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه، سال چهارم، شماره اول، ص ۱۷-۱۱، بهار ۱۳۸۵

آدرس مکاتبه: تربت حیدریه، دانشکده پرستاری و مامایی، تلفن: ۰۵۳۱-۲۲۲۸۰۲۳، فکس: ۰۵۳۱-۲۲۲۹۰۱۹، شماره پستی: ۵۳۱-۲۲۲۹۰۱۹

E-mail: ho_ra72@yahoo.com

^۱ کارشناس ارشد پرستاری، مربی دانشکده پرستاری مامایی تربت حیدریه
^۲ دکتری آمار حیاتی، عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی مشهد

مقدمه

لوازم پیشرفت و تعالی انسانها است (۴). اما در سالهای اخیر متخصصان علوم تربیتی در مورد نارسایی توانایی شاگردان در امر تفکر انتقادی ابراز نگرانی کرده‌اند. زیرا رشد و پرورش مهارت‌های فکری شاگردان همیشه مسئله پیچیده در آموزش بوده، ولی امروزه حالتی بحرانی به خود گرفته است، چون برون‌داد اطلاعاتی فرهنگ ما از قدرت تفکر انتقادی ما درباره آن اطلاعات فراتر رفته است (۲). نتایج تحقیق سیمپسون و کرتنی^۱ (۲۰۰۲) بیانگر آن است که نیاز به تفکر انتقادی در پرستاری در پاسخ به تغییرات سریع محیط‌های مراقبت بهداشتی ضروری است و پرستاران باید برای ارائه مراقبت‌های مؤثر به شکل انتقادی تفکر نمایند تا خود را برای پذیرش نقشها و وظایف در مسائل جاری سیستم‌های مراقبت بهداشتی آماده نمایند. به اعتقاد آنان تفکر انتقادی نه تنها در کارهای بالینی مهم است، بلکه به عنوان جزئی سازنده در برنامه‌های آموزش پرستاری به منظور ترویج و گسترش توانایی‌های تفکر انتقادی پرستاران از اهمیت خاصی برخوردار است (۵).

ردینگ^۲ (۲۰۰۱) نیز به بررسی ارتباط گرایش به تفکر انتقادی و موفقیت علمی در آموزش

یکی از خصوصیات منحصر به فرد انسان برخورداری او از استعداد تفکر است. انسان به کمک استعداد تفکر توانسته است نسبت به موجودات دیگر در سازگاری با محیط و برخورد با مسائل آن به بقای خویش ادامه دهد و سبب پیدایش تمدنها و فرهنگ‌های عظیمی شود. در قلمرو آموزش و پرورش توجه به تفکر از اهمیت بیشتری برخوردار است. زیرا منظور غایی تعلیم و تربیت این است که شخص را بر تفکر روشن و منطقی و فکر سازنده توانایی دهد (۱). از این رو در امر آموزش می‌بایست ضمن تقویت روحیه انتقادپذیری در استادان، روحیه انتقاد کردن و زمینه بررسی و تحقیق را در شاگردان نیز به وجود آورد. چرا که یکی از اهداف اصلی تعلیم و تربیت، پرورش شیوه تفکر انتقادی در افراد است (۲). تفکر انتقادی، تفکری است مستدل، منظم، هدفمند، اثرگذار، منطقی و مبتنی بر پیامد که به روش علمی به بررسی و تجزیه و تحلیل تمامی اطلاعات و نظرات در دسترس می‌پردازد (۳). این نوع تفکر یکی از ضروریات جوامع امروزی است و داشتن تفکر انتقادی در مورد کلیه رویدادها، پدیده‌ها و به طور کلی تمام تراوشات فکری از

¹ Simpson & Courtney

² Redding

ارتقاء مهارت‌های تفکر انتقادی در دانشجویان گردد (۹). چرا که فهم تفکر انتقادی کارآیی دانشجویان و دانش آموزان را در مهارت حل مسئله و مشکل‌گشایی افزایش می‌دهد و شایستگی لازم برای بهتر زیستن و بهتر درک کردن را در اختیار آنان قرار می‌دهد (۴).

تفکر انتقادی قدرت تصمیم‌گیری بالینی پرستار را در امر کمک به تشخیص نیازهای بیمار و انتخاب بهترین اعمال و روش‌های پرستاری نیز افزایش می‌دهد (۳). از این رو با توجه به ضرورت بکارگیری تفکر انتقادی در پرستاری این مطالعه با هدف بررسی میزان گرایش به تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری و مامایی و ارتباط آن با وضعیت تحصیلی آنان انجام گردیده است.

مواد و روش‌ها

این پژوهش یک مطالعه توصیفی همبستگی است که بر روی ۸۱ نفر (اکثریت جامعه آماری در دسترس) از دانشجویان پرستاری و مامایی شاغل به تحصیل در نیمسال دوم سال ۸۵-۱۳۸۴ در دانشکده پرستاری و مامایی تربت حیدریه به روش نمونه‌گیری آسان^۲ و غیر احتمالی انجام شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود

کارشناسان پرستاری پرداخت و نشان داد که بین میانگین نمرات در آموزش پرستاری و گرایش به تفکر انتقادی در بین کارشناسان پرستاری ارتباط مثبتی وجود دارد (۶). بهرنس^۱ (۱۹۹۶) هم در پژوهشی مهارت‌های تفکر انتقادی دانشجویان پرستاری را مورد بررسی قرار داد. نتایج مبین آن بود که دانشجویان مسن‌تر تمایل بیشتری به تفکر انتقادی نسبت به دانشجویان جوان‌تر داشتند. بعلاوه با افزایش نیم سال‌های تحصیلی دانشجویان میزان نمرات مهارت‌های تفکر انتقادی آنان هم افزایش می‌یافت (۷).

صاحب‌نظران پرستاری معتقدند توانایی تفکر انتقادی پرستاران نقش بسیار مهمی در ارائه مراقبت‌های خاص به بیمار، حل مشکلات و اتخاذ تصمیمات پیچیده ایفا می‌نماید. در واقع برای این که پرستاران و دانشجویان این رشته افرادی ماهر و کارآمد باشند، برخورداری از توانایی تفکر انتقادی بسیار ضروری است. از این جهت تفکر انتقادی باید به دانشجوی پرستاری آموخته شود و در کسب تجارب آموزشی و حرفه‌ای رشد و توسعه پیدا کند (۸). تفکر انتقادی لازمه کار پرستاری است و آموزش پرستاری باید سبب

² Convenience sampling

¹ Behrens

t-student و مدل خطی عمومی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در همه آزمون‌ها سطح معناداری ۰/۰۵ مد نظر قرار گرفت.

یافته‌ها

براساس نتایج این پژوهش ۵۳ نفر (۶۵/۴ درصد) از واحدهای مورد پژوهش را دانشجویان پرستاری و ۲۸ نفر (۳۴/۶ درصد) آنان را دانشجویان مامایی تشکیل می‌دادند. محدوده سنی واحدهای پژوهش بین ۲۴ - ۱۸ سال و میانگین آن ۲۰/۴۸ سال با انحراف معیار ۱/۲ بود. آزمون آنالیز واریانس یک طرفه نشان داد که بین میانگین نمره گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان و نیم سالهای مختلف تحصیلی آنان تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($p < ۰/۰۰۱$) و آزمون توکی نشان داد که این اختلاف مربوط به نیم سال اول با نیم سال سوم و پنجم است. اما بین نیم سال سوم و پنجم اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد (جدول ۱).

جدول شماره ۱: میانگین و انحراف معیار نمره گرایش به تفکر انتقادی بر حسب نیم سال تحصیلی دانشجویان

نیم سال تحصیلی	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
اول	۸۳/۵	۹/۲۵	۶۳	۱۰۳
سوم	۷۲/۶	۱۲/۱۲	۴۱	۹۵
پنجم	۷۳/۱	۱۱/۷۰	۴۲	۸۹
کل	۷۶/۴	۱۲/۱۱	۴۱	۱۰۳

F= ۸/۵ P-value < ۰/۰۰۱

که از دو قسمت تشکیل شده بود. قسمت اول سؤالاتی راجع به سن، نیم سال تحصیلی، معدل نیم سال قبل، معدل دیپلم و رشته تحصیلی و در قسمت دوم سؤالاتی در مورد ویژگی‌ها و خصیصه‌های یک متفکر انتقادی طراحی گردیده بود که میزان گرایش دانشجویان به تفکر انتقادی را با کمک معیار ۵ نمره‌ای لیکرت، هرگز (۰)، بندرت (۱)، بعضی اوقات (۲)، اغلب اوقات (۳)، همیشه (۴) مورد سنجش قرار می‌داد. سؤالات پرسشنامه توسط پژوهشگر با مطالعه منابع و نیز مشورت با صاحب نظران علوم تربیتی طراحی و روایی^۱ آن مورد تایید قرار گرفت. به منظور تعیین اعتماد^۲ علمی ابزار نیز از روش آلفای کرونباخ^۳ ($\alpha = ۰/۸۵$) استفاده گردید. جهت اجرای این تحقیق، پژوهشگر ابتدا هدف پژوهش و نحوه پاسخگویی را برای واحدهای مورد پژوهش تشریح و سپس پرسشنامه را در اختیار آنان قرار می‌داد تا با دقت به سؤالات آن پاسخ دهند. در پایان داده‌های حاصله جمع آوری و با استفاده از نرم افزار آماری SPSS و با بکارگیری آزمونهای آنالیز واریانس یک طرفه، ضریب همبستگی پیرسون،

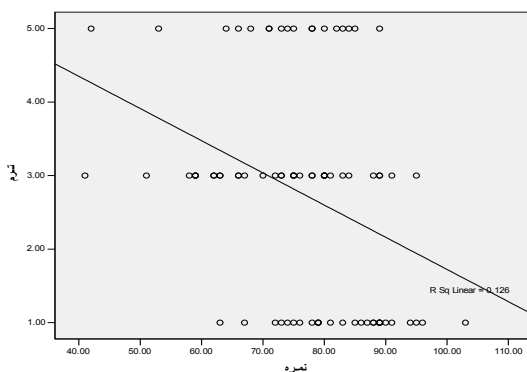
^۱ Validity

^۲ Reality

^۳ Cronbach's alpha

مشاهده گردید، از این رو به منظور تعیین اثر واقعی هر کدام از متغیرهای فوق بر گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان آزمون مدل خطی عمومی (تحلیل چند متغیره) نیز انجام گردید تا نهایتاً مشخص گردد که کدام متغیر اثر واقعی را بر گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان داشته است که در نتیجه در مدل خطی عمومی با در نظر گرفتن اثر همزمان تمامی متغیرها (نیم سال تحصیلی، رشته تحصیلی، سن و معدل دیپلم) بر نمره گرایش به تفکر انتقادی مشخص گردید که تنها نیم سال تحصیلی ارتباط معکوس معنی داری با نمره گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان داشته و بقیه متغیرها بی تأثیر بوده‌اند (نمودار ۱).

نمودار شماره ۱: همبستگی بین نمرات کسب شده از گرایش به تفکر انتقادی و نیم سال تحصیلی دانشجویان

بحث و نتیجه گیری

تفکر انتقادی لازمه کار پرستاری است (۹). لذا

همچنین بر طبق یافته‌های این پژوهش (در تحلیل تک متغیره) همبستگی نمرات کسب شده از گرایش به تفکر انتقادی با سن دانشجویان ارتباط معکوس معنی داری به دست آمد.

$$(r = -0.24, p = 0.026) \text{ (جدول ۲)}$$

جدول شماره ۲: نتایج تأثیر توام متغیرها بر نمره کسب شده از گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان

متغیرها	شاخصها	F	P-value چند متغیره	P-value تک متغیره
نیم سال تحصیلی	۳/۶	۰/۰۲۹	< ۰/۰۰۱	
رشته تحصیلی	۰/۷۴	۰/۳۹	۰/۰۸۴	
سن	۰/۰۰۱	۰/۹۸	۰/۰۲۶	
معدل دیپلم	۰/۱۷	۰/۶۸	۰/۴۵	

اما بین نمره حاصله با معدل نیم سال قبل ($r = 0.05, p = 0.54$) و معدل دیپلم ($p = 0.45$)، $r = 0.08$ واحدها ارتباط معنی داری مشاهده نشد. همچنین در این پژوهش میانگین نمره گرایش به تفکر انتقادی در دانشجویان مامایی 79.6 ± 10.7 بود که بیشتر از میانگین نمرات حاصله در دانشجویان پرستاری 74.7 ± 12.5 بوده، اما از نظر آماری معنادار نگردید ($p = 0.084$).

از آنجایی که در تحلیلهای آماری تک متغیره (طبق جدول شماره ۲) بین میانگین نمره گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان با نیم سالهای مختلف تحصیلی و سن آنان تفاوت آماری معنی داری

تفکر انتقادی باید به دانشجوی پرستاری و مامایی آموخته شود و در کسب تجارب آموزشی و حرفه‌ای رشد و توسعه پیدا کند (۸). در حالیکه بر اساس نتایج این پژوهش بین میزان گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان و نیم سال تحصیلی آنان تفاوت معکوس معنی‌داری به دست آمد. بدین صورت که دانشجویان نیم سال اول پرستاری از گرایش به تفکر انتقادی بیشتری نسبت به نیم سالهای بالاتر برخوردار بودند، در صورتی که انتظار می‌رود دانشجویان پرستاری و مامایی با کسب تجارب و افزایش نیم سالهای تحصیلی گرایش به تفکر انتقادی بیشتری داشته باشند و مهارت‌های تفکر انتقادی را بیشتر مورد استفاده قرار دهند؛ حال آن که نتایج پژوهش خلاف آن را نشان می‌دهد. امام این که چرا دانشجویان با افزایش نیم سالهای تحصیلی گرایش کمتری به استفاده از مهارت‌های تفکر انتقادی دارند امری است که نیاز به پژوهش‌های بیشتری دارد. بعلاوه این یافته با نتایج شفیعی و همکاران (۱۳۸۰) (۱۰) همخوانی دارد که به نظر می‌رسد عواملی چون کیفیت آموزش، شیوه‌های آموزشی و نیز روش‌های ارزشیابی دانشجویان از عوامل مؤثر بر کاهش گرایش به تفکر انتقادی در بین دانشجویان نیم

سالهای بالاتر باشند. همچنین هرچند ظاهراً در این پژوهش متغیر سن رابطه معنی‌داری با نمره گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان داشت، ولی با در نظر گرفتن سایر متغیرها و کنترل آنها رابطه معناداری بین سن و گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان به دست نیامد. که این یافته با نتایج مطالعه بهرنس (۱۹۹۶) مغایر است (۷).

در ضمن در این پژوهش بین میزان گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان با معدل نیم سال قبل و معدل دیپلم آنان ارتباط معنی‌داری دیده نشد. در حالیکه در مطالعه ردینگ (۲۰۰۱) بین میانگین نمرات در آموزش پرستاری و گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان پرستاری ارتباط معنی‌داری به دست آمد (۶). در این پژوهش میزان گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان مامایی بیشتر از دانشجویان پرستاری بود. لذا با توجه به مجموعه یافته‌های این پژوهش به نظر می‌رسد تفکر انتقادی به عنوان یک بعد اساسی در آموزش پرستاری در طی مراحل تحصیلی دانشجویان آن گونه که باید مورد توجه نظام آموزشی قرار نمی‌گیرد که لازم است با اصلاح الگوهای آموزشی به این مهم توجه گردد. همچنین پیشنهاد می‌گردد با توجه به محدودیت تعداد جامعه آماری این

- baccalaureate nursing education. Nurse Educator. 2001; 26(3) 125-127.
- 7- Behrens PJ. The Watson-Glaser critical thinking appraisal and academic performance of diploma school students. Journal of Nursing Education. 1996; 35(1) 34-36.
- 8- اسلامی اکبر ر، بهبهانی ن، جمشیدی ر: مقایسه توانایی تفکر انتقادی دانشجویان پرستاری نیم سالهای اول و آخر بالینی. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۳۸۲، شماره ۱۰، ص ۴۸.
- 9- خلیلی ح، بابامحمدی ح: مقایسه سطح تفکر انتقادی دانشجویان پرستاری در دو مقطع کارشناسی پیوسته و ناپیوسته پرستاری دانشگاه علوم پزشکی سمنان. خلاصه مقالات اولین همایش بین المللی اصلاحات و مدیریت تغییر در آموزش پزشکی، تهران، ۱۳۸۲، ص ۲۰۴.
- ۱۰- شفیعی ش، خلیلی ح، مسگرانی م: ارزشیابی مهارتهای تفکر انتقادی در دانشجویان پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی زاهدان، طب و تزکیه، شماره ۵۳، تابستان ۱۳۸۳، ص ۲۰.
- پژوهش، مطالعات بیشتری در این خصوص در سایر دانشکده‌ها نیز صورت گیرد.
- ### منابع
- ۱- خانیان س، جهانیان م، مرتضایی ر، احمد: خلاقیت و نوآوری در سازمان مدیریت آموزشی. چاپ اول، تهران، انتشارات اسپند هنر، تابستان، ۱۳۸۱، ص ۲۰.
- ۲- دکتر خدایار ا: آموزش تفکر انتقادی، چاپ سوم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۳، ص ۱-۲.
- 3- Smeltzer S, Bare B, Brunner, Suddarth. Textbook of Medical Surgical Nursing. 10th Edit. Philadelphia; lippincott company, 2004; 27.
- ۴- قاسمی م: تفکر انتقادی راهی برای درست اندیشیدن و صحیح عمل کردن. خلاصه مقالات همایش سراسری آموزش در پرستاری و مامایی، زنجان، ۱۳۸۴، ص ۷۱.
- 5- Simpson E, Courtney M. Critical thinking in nursing education. A literature review. International Journal of Nursing Practice, 2002; 8(2): 89-98.
- 6- Redding DA. Critical thinking disposition as it relates to academic achievement in